

Petra Söderlund

Hundra år av vitterhet

Svenska Vitterhetssamfundets verksamhet
och organisation

Hundra år av vitterhet

Svenska Vitterhetssamfundets verksamhet
och organisation

Anförande vid Svenska Vitterhetssamfundets
årsmöte den 17 maj 2006

av

Petra Söderlund

Utgiven av Svenska Vitterhetssamfundet
c/o Svenska Akademiens Nobelbibliotek
Box 2118
103 13 Stockholm

ISBN 91-7230-135-X

Stockholms Lito-Teknik
Lidingö 2006

Den 22 maj 1907 kunde den som så önskade på Hôtel Kronprinsens Bar i Stockholm äta en sparrismiddag – bestående av smörgåsbord, soppa, kött eller fisk samt sparris och dessert – för två kronor.¹ På samma ställe kostade en halvbutelj rött eller vitt vin en krona. I en annan annons i tidningen utbjöds till försäljning hos Simonsen & Nielsen, i en annons i *Svenska Dagbladet*, ”Reo-Automobiler” vilka utlovades ha ”[l]judlös gång” och ”[e]legant façon” samt försäkrades ta ”med lätthet hvarje stigning”. Vidare meddelades i samma tidning att 72 medlemmar av revolutionära militärförbundet i Ryssland hade arresterats samt att konstnären Anders Zorn för tillfället befann sig i Amerika, där han dels ägnat sig åt sightseeing och friluftaktiviteter, dels väckt stor uppmärksamhet med en nyligen öppnad utställning i New York.

Något som uppenbarligen inte väckte lika stor uppmärksamhet den 22 maj 1907 var bildandet av Svenska Vitterhetssamfundet. Embryot till samfundet var ett förslag som Ruben G:son Berg inlämnade vid Svenska Litteratursällskapets årsmöte i oktober 1905. Berg föreslog att Litteratursällskapet ”måtte utgifva eller föranstalta om utgifvande af filologiskt tillfredsställande, med rikhaltiga stilistiska, biografiska och litteraturhistoriska anmärkningar försedda upplagor af svenska skönlitterära författare efter reformationstiden”. En kommitté, bestående av Adolf Noreen, Karl Warburg, Aksel Andersson, Johan Mortensen och Ruben G:son Berg, med uppgift att utreda detta förslag, tillsattes.² Samtidigt reserverade sig några av Litteratursällskapets ledamöter emot bildandet av ett dylikt sällskap och emot bildandet av kommittén, eftersom de ansåg en sådan verksamhet alltför vidlyftig för sällskapet. Till dem som reserverade sig hörde Henrik Schück

– som dessutom aldrig blev medlem i Vitterhetssamfundet.³ Mellan raderna i Svenska Litteratursällskapets protokoll från den här tiden anas en del meningsmotsättningar kring bildandet av detta editionsfilologiska sällskap.⁴ Mer explicita är sådana motsättningar i ett brev från Ruben G:son Berg, nyss återvänd från ett sammanträde i Litteratursällskapet i Uppsala, till Otto Sylwan sommaren 1907. Berg skriver: ”När jag pinats av andelösheten och bristen på humanistiska intressen i Stockholm, brukar jag resa till Uppsala för att få ett intryck av högre vetenskapligt liv. Jag återvänder alltid med själen fylld av en stilla, blid lyckokänsla över att inte vara bosatt i den inbördes gnatande och utåt grälände hopen där.”⁵

I september 1906 kom kommittén med sitt utlåtande, vilket i korthet gick ut på att ett ”ett särskildt för detta ändamål bildadt sällskap” vore att föredra framför att inrätta en särskild avdelning inom Svenska Litteratursällskapet. Kommitténs ledamöter tog själva initiativ till bildandet av sällskapet och i april 1907 utfärdades ett upprop, undertecknat av en mängd prominenta personer inte minst från den akademiska världen – bl.a. Erik Axel Karlfeldt, Carl David af Wirsén och Esaias Tegnér d.y. – där det tilltänkta sällskapets verksamhet beskrevs. I uppropet betonades litteraturens betydelse för ett folks nationalmedvetande och framhölls bristen på pålitliga utgåvor av verk av äldre svenska författare. Den 22 maj 1907 hölls så det konstituerande sammanträdet, sällskapet fick namnet Svenska Vitterhetssamfundet och stadgarna antogs. De första styrelseledamöterna var professorerna Karl Warburg (ordförande), Otto Sylwan (vice ordförande), Gustaf Cederschiöld, Adolf Noreen, Esaias Tegnér och Ewert Wrangel, docenterna Ruben G:son Berg (sekreterare) och Johan Mortensen och handlaren och riksdagsmannen Hjalmar Wijk (kassaförvaltare).⁶ Här kan för övrigt inflikas att samfundets styrelse länge bestod av enbart män. Den första kvinnliga styrelseledamoten var Margareta Westman, som invaldes 1979.⁷

Utgivningsverksamheten kom snabbt igång och redan 1910 publicerades det första häftet av Dalins *Then Swänska Argus* respektive Leopolds *Samlade skrifter* och året därpå det första häftet av Stagnelius *Samlade skrifter*. Här kan det vara på sin plats att erinra om att vissa utgåvor som styrelsen beslutat om ännu inte

har påbörjats: Den 3/6 1924 beslutades att Fredrik Cederborghs *Samlade skrifter* skulle utges (med Fredrik Böök som redaktör), men den utgivningen kom aldrig till stånd och i november 1941 hade Ruben G:son Berg av redaktionsnämnden fått i uppdrag att för samfundets räkning utge B.E. Malmströms dikter men inte heller detta projekt blev det något av.⁸

Hjalmar Wijk blev i många år samfundets kassaförvaltare. Göteborgaren Wijk visade sig också ha utmärkta talanger för att värva medlemmar till samfundet. I den första medlemsförteckningen, som är en kumulativ förteckning från 1907 till 1910, dominerar nämligen göteborgarna och bland dem ett icke ringa antal grosshandlare. Av totalt 298 medlemmar 1910 var inte mindre än 98 göteborgare! Wijk hade fått många människor i det egna nätverket att för 200 kronor teckna sig som ständiga medlemmar. De pengar som på så sätt inflöt kom att utgöra samfundets startkapital.⁹ På denna tid var 200 kronor ett välbehövligt tillskott i kassan och summan kan jämföras med att en piga år 1905 i kontant lön fick 161 kronor per år (borträknat kost och logi) och att en ox kostade 187 kronor. Bensinen kostade för övrigt 27 öre per liter.¹⁰ År 1910 hade samfundet 72 ständiga medlemmar – de flesta enligt *Meddelanden från Svenska Vitterhetssamfundet* nr 1 från 1910 vunna ”tack vare kassaförvaltarens synnerliga nit” – vilket betyder att dessa ständiga medlemmar tillsammans bidrog med 14 400 kronor i startkapital.¹¹ Det var en ansevärd summa som kan jämföras med att en tomt på 1 586 kvm på Lidingö år 1910 kostade 6 700 kronor.¹²

Och av dessa 72 ständiga medlemmar var 24 grosshandlare bosatta i Göteborg.¹³ Ytterligare 32 ständiga medlemmar bodde i Göteborg (bl.a. några skeppsredare och direktörer) och resten av de ständiga medlemmarna var utspridda över landet, från fil.dr och disponenten Hjalmar Lundbohm i Kiruna till greve Carl Trolle Bonde på Trolleholm i Skåne. Och en ständig medlem fanns i Paris; direktör Hjalmar Lundberg.

Medlemsförteckningen från 1910 hade alltså en viss slagsida mot Göteborg och män från affärsvärlden. I övriga landet bestod de första medlemmarna istället av lärare, professorer, och bibliotekarier. Till de mer namnkunniga personer som återfanns bland

de första medlemmarna hör Selma Lagerlöf och väninnan Valborg Olander i Falun, Fredrik Böök i Lund, Karl Otto Bonnier, Erik Axel Karlfeldt, Sven Lidman, K.A. Wallenberg och Carl David af Wirsén i Stockholm, Per Hallström i Storängen och Anton Blanck i Uppsala.

En förteckning över samfundets medlemmar, inklusive titel och bostadsort, publicerades länge varje år i *Meddelanden från Svenska Vitterhetssamfundet*. Den sista förteckningen publicerades i *Meddelanden* nr 68 från maj 1982. Om vi delar in medlemmarna i yrkeskategorier och gör en särskild kategori för institutioner (f.a. bibliotek och lärda sällskap) ser vi att akademiker med olika titlar och rang dominerade medlemsförteckningen.

Tabell 1

Medlemmar i SVS 1907–1910

	Antal	Procent
Lärare	60	20,4
Professorer	22	7,5
Docenter	17	5,7
Bibliotekarier	20	6,6
Övr. akademiker	52	17,7
Näringslivet	54	18,3
Institutioner	12	4,0
Övriga	57	19,4
Summa	294	99,6

Källa: Medlemsförteckningen i *Meddelanden från Svenska Vitterhetssamfundet*, nr 1.

Endast 13 stycken medlemmar, d.v.s. c:a 4 procent, har identifierats som kvinnor. Inte en enda kvinna i Uppsala och Lund var medlem! Andelen kvinnliga medlemmar hade dock år 2006 ökat till 20 procent (d.v.s. 81 av 407 medlemmar). Jag har inte heller i den första medlemsförteckningen funnit någon som kunde placeras i en kategori benämnd arbetare. Ett fåtal saknar dock titel och de återfinns i gruppen Övriga.

1982 såg medlemsfördelningen något annorlunda ut än den gjort i samfundets barndom. Antalet medlemmar var enligt medlemsförteckningen för det året 387 stycken varav 12 ständiga medlemmar. Något man snabbt ser när man bläddrar igenom denna medlemsförteckningen är att representanter för näringslivet i stor utsträckning saknas.

Tabell 2

Medlemmar i SVS 1982

	Antal	Procent
Lärare	46	11,9
Professorer	21	5,4
Docenter	14	3,6
Bibliotekarier	7	1,8
Övr. akademiker	56	14,5
Näringslivet	17	4,4
Institutioner	180	46,5
Övriga	46	11,9
Summa	387	100

Källa: Medlemsförteckningen i *Meddelanden från Svenska Vitterhetssamfundet*, nr 68.

Andelen representanter för näringslivet – och här har jag även räknat in bokhandelsfirmor och några med titeln ”direktör” – har från 1910 till 1982 krympt från 18 procent till 4 procent. Antalet medlemmar i Göteborg har krympt till 18 personer och 11 institutioner. Och endast en grosshandlare var medlem det året. Det kan förstås bero på att titeln grosshandlare var tämligen obsolet år 1982 – men även andra representanter för näringslivet saknas. Endast någon enstaka bankdirektör hittas, inga skeppsredare och få direktörer. Men även bibliotekarierna tycks ha tappat intresset för samfundets utgåvor och deras andel av medlemsantalet har minskat från 6 till 2 procent. Även andelen lärare har minskat, från 20 till 12 procent. Andelen professorer och docenter tycks någorlunda konstant – men då ska beaktas att det år 1982 troligen

totalt fanns fler professorer och docenter, jämfört med år 1910.

Men allra mest markant är kanske att andelen institutioner ökat från 18 till 46 procent. Detta kanske är *en* förklaring till att andelen bibliotekarier minskat, eftersom många av institutionerna är bibliotek. Institutionerna tycks ha tagit över privatpersonernas initiativ. Är detta att räkna som positivt eller negativt? Är det ett tecken på en fungerande välfärdsstat eller ett bevis för att det civila samhället inte längre var lika livskraftigt i slutet av 1900-talet? Är det ett bevis för att människor alltmer tenderar att låta samhället bestämma kulturutbudet istället för att som aktiva medborgare själva bilda sig en uppfattning? Jag lämnar frågan öppen.

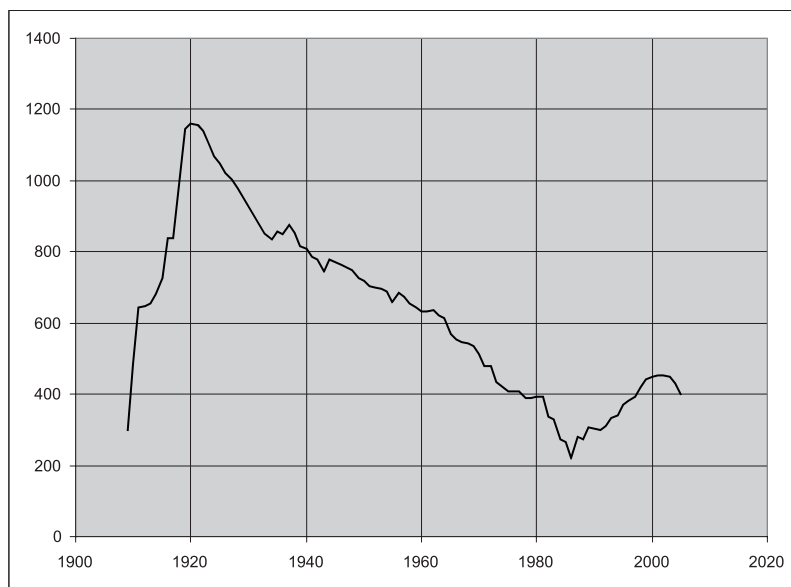
Vad som dock är anmärkningsvärt i anslutning till detta är att såväl antalet som andelen institutioner i medlemsförteckningen minskat kraftigt från 1982 till 2006. Den senaste medlemsförteckningen, från 2006, visar att antalet institutioner minskat från 180 av 387 medlemmar totalt 1982, d.v.s. 46 procent av antalet medlemmar, till 87 av 407 år 2006, vilket blir drygt 21 procent av det totala antalet medlemmar. Är detta ett tecken på att välfärdsstaten håller på att demonteras eller på att samhället – och mer preciserat: biblioteken – hellre satsar på en annan typ av kulturutbud än äldre svensk litteratur?

År 1910 fanns det synbart ett bredare intresse än 1982 för läsning av, eller åtminstone intresse för att äga böcker av, äldre svenska författare i vetenskapliga utgåvor. Det kan ses som en illustration av hur det sociala skikt – en s.k. bildad borgerlighet eller medelklass – som utgjort den läsande allmänheten sedan 1700-talet skaffat sig andra konsumtionsvanor.¹⁴ Vi vet förstås inte om alla dessa grosshandlare, skeppsredare och bankdirektörer verkligen läste *Then Swänksa Argus*, Stagnelius *Samlade skrifter* eller Lenngrens *Samlade skrifter*, men uppenbarligen fanns ett intresse för att understödja utgivningen. Numera är dock boken inte längre ett självklart inslag i denna sociala grupperings vardag.

Det är inte bara medlemmarnas sociala tillhörighet som har förändrats genom åren. Så har också antalet medlemmar. Flest medlemmar hade samfundet år 1921 med 1 158 medlemmar.

Diagram 1

Antalet medlemmar i Svenska Vitterhetssamfundet 1910 till 2006

Källa: *Meddelanden från Svenska Vitterhetssamfundet* nr 1–68 samt Svenska Vitterhetssamfundets verksamhetsberättelser 1983–2005.

Även i detta fall kan vi nog se *en* förklaring till det lägre medlemsantalet på senare år, jämfört med under samfundets barndom, som ett utslag av förlusten av den bildade medelklassen. Medlemsantalet har dock stigit mellan åren 1990 och 2002 – från 304 till 453 – för att sedan åter ha sjunkit, och år 2005 var antalet medlemmar 409.¹⁵ Lägst antal medlemmar hade samfundet 1986, då antalet var nere på 220. Det låga medlemsantalet på 1980-talet berodde nog till stor del på att samfundets verksamhet gick på sparlåga under större delen av 1980-talet, då endast enstaka delar eller häften utkom varje år.

Medlemsavgiften var inledningsvis 5 till 10 kronor, beroende på omfånget av årets publikationer. Tio kronor räckte på den tiden till tre exemplar av Hjalmar Bergmans *Hans Nåds Testamente*.¹⁶

År 1917 måste dock medlemsavgiften höjas till lägst 10 och högst 15 kronor. Höjningen berodde inte minst på ”den exempellösa höjningen af papperspriset” men även på högre produktionskostnader i allmänhet.¹⁷ Årsavgiften låg sedan länge på 10 till 20 kronor ända till 1962, då årsavgiften blev 25 kronor.¹⁸ Sedan ökade årsavgiften med några kronor, med några års mellanrum, men ännu 1981 var den endast 60 kronor och 1987 fick medlemmarna lägga till 20 kronor i portoavgift.¹⁹

Men samfundets utgivning skulle ha varit tämligen mager om medlemsavgifterna utgjort enda finansieringen. Ekonomiskt klarades utgivningen inledningsvis med hjälp av en fördelaktig överenskommelse med Bonniers förlag, där Bonniers åtog sig att ombesörja tryckning och sättning av de första fyra banden medan samfundet stod för redigeringen.²⁰ Samarbetet med Bonniers fortsatte även efter att dessa första volymer var tryckta, på så sätt att Bonniers fungerade som förlag genom att sköta sättning, tryckning och distribution – dock mot ekonomisk ersättning. Först 1951 upphörde detta samarbete med Bonniers.²¹

År 1912 erhöll samfundet ett anslag för verksamheten på 1 000 kronor från Svenska Akademien. Så gott som varje år fortsatte sedan Svenska Akademien att årligen ekonomiskt understödja samfundets verksamhet. Och Akademien har även bidragit till verksamheten på andra sätt, t.ex. genom att bistå med lokaler för verksamheten och genom att bibliotekarien vid Nobelbiblioteket, Carl Grönblad, länge var samfundets sekreterare och skötte denna syssla inom tjänsten. Samfundet skaffade sig också tidigt vanan att ha minst en Akademi-ledamot i styrelsen.²²

År 1912 inlämnades ”en underdånig ansökan om ett årligt statsanslag af 3,000 kronor” till Kungl. Maj:t., undertecknad av Karl Warburg å styrelsens vägnar.²³ I denna ansökan beskrevs samfundets bildande och verksamhet. I ansökan betonades vilket stort behov samfundet fyller för dem som studerar eller på annat sätt selsätter sig med äldre svensk litteratur. Som bevis för detta anfördes inte minst den ”lifliga anslutningen till samfundet särskildt från universitets- och läroverkskretsar”.²⁴ Efter ett utlåtande om samfundets verksamhet från Svenska Akademien beslöt riksdagen år 1914 om ett årligt anslag på 3 000 kronor, d.v.s. hälften av värdet på tom-

ten på Lidingö ovan. Omräknat till dagens penningvärde, och värdet av tomter på Lidingö idag, skulle detta innebära ett årligt statsanslag på närmare 4 miljoner.²⁵ Här bör dock beaktas att Lidingö numera är en mer attraktiv bostadsort än i början av 1900-talet. Men om vi jämför Konsumentprisindex (KPI) 1914 (100,1) med KPI 2005 (4097) blir det i runda tal 40 gånger mer 2005, d.v.s. i nuvarande penningvärde beviljades samfundet år 1914 ett årligt statsanslag på 120 000 kronor.²⁶ Storleken på det årliga statsanslaget varierade sedan och var fram till 1947 som lägst 600 kronor.²⁷

Från 1947 kom inget anslag från majestädet utan istället från Humanistiska fonden, som sedan t.o.m. 1959 bidrog med mellan 3 000 och 6 000 kronor – utom jubileumsåret 1957 då anslaget fördubblades – till samfundets verksamhet.²⁸ Sedan dess har det statliga anslaget kommit från statliga institutioner som Statens humanistiska forskningsråd, Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet och Statens kulturråd. Från 1998 har även med jämna mellanrum erhållits bidrag för bokutgivning från Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond.²⁹

Att Svenska Vitterhetssamfundets verksamhet understöts av staten har åtminstone tidvis stuckit somliga i ögonen och 1932 skadades samfundet i sina grundvalar, när en skribent på ledarplats i *Nya Dagligt Allehanda* den 28 maj gick till hårt angrepp mot verksamheten och mot det faktum att samfundet var befriat från skatt på inkomst och förmögenhet. Artikelrubriken var ”Vidskepelse” och där kunde bl.a. följande läsas:

Här startades i landet för ett tjugotal år sedan ett i och för sig högst lovvärt samfund med syfte att utge svenska klassiker i kritiskt vetenskapliga upplagor; samfundet arbetar med en strängt vetenskaplig apparat men är ändå till hela sin karaktär en överklass-sammanslutning – grosshandlare och direktörer voro talrika bland dess medlemmar, och den praktfulla yttre utstyrelsen föreningens skrifter erhöles, var identiskt densamma som ungefär samtidigt bestods de s.k. bibliofilupplagorna av våra främsta moderna diktares arbeten. Detta är naturligtvis samfundets ensak, men vad som är anmärkningsvärt är att denna sammanslutning årligen från Svenska Akademien uppbär anslag och dessutom från riksdagen 2,000 kr.; och detta senare anslag kommer inte ens alltid till användning i budgeten – det har i stället flera år motsvarat ungefär den summa som samfundet *år från år kapitaliserat!*

Artikelförfattaren fortsätter med att nämna andra ”kufiska” kulturella institutioner som erhåller statliga anslag, erinrar om att ”skrifter” rim-

mar på ”grifter” och undrar om det är rimligt att understödja utgivning av böcker som ändå ingen läser. Skribenten undrar varför staten ska understödja att medelmåttiga humanister lägger på sig sittfläsk.

Tre dagar senare, den 31 maj, drog signaturen ”Old Boy” (Ivan Pauli) ut till Svenska Vitterhetssamfundets försvar i *Social-Demokraten*. ”Det var verkligen länge sedan vi läste något så ovederhäftigt dumt och brackigt som denna artikel” skriver Old Boy och avslutar med att sittfläsket tydligen tycks frodas även på somliga tidningsredaktioner.³⁰

Tio år senare tycks Skatteverket ha hamnat på samma linje som ledarskribenten i *Nya Dagligt Allehanda*, eftersom verket detta år beslutade att upphäva samfundets frikallelse från skatt på inkomst och förmögenhet. Detta var förstås ett dråpslag för samfundet och i styrelsen beslöts omgående att man från ett antal framstående vetenskapsmän skulle begära intyg om ”den rent vetenskapliga karaktären av samfundets verksamhet, vilken vederbörande myndighet förnekat”.³¹ Det gällde alltså att bevisa att Svenska Vitterhetssamfundets verksamhet faktiskt var av vetenskaplig karaktär. I samfundets arkiv finns tre sådana intyg i kopior eller utkast, författade av Martin Lamm, Otto Sylwan och Nils Ahnlund.

Vad var det då i dessa intyg som lyftes fram som vetenskapligt i Svenska Vitterhetssamfundets verksamhet? Otto Sylwan skriver kortfattat om vad beteckningen ”vetenskaplig” utgåva innebär: Att fastställa ”textens lydelse på grundval av dels de upplagor förf[attaren] själv utgivit och redigerat, dels de handskrifter av honom som bevarats”. Och när författaren gjort omarbetningar ”böra olika versioner och läsarter anföras”. När detta är gjort ska ord och uttryck och annat som kan vara svårt för den nutida läsaren att förstå förklaras. Vidare ska redaktören referera och hänvisa till tidigare forskning men också företa egen forskning kring verket. Det kan gälla problem i fråga om det ”språkliga, litterära, kulturhistoriska, psykologiska o.a.”. Vidare påpekar Sylwan: ”En god utgåva av en författares verk blir gärna icke en avslutning utan en stimulans för forskningen.”

Nils Ahnlund å sin sida intygar att han, sedan han inträdde som medlem 1909 (dock 1917 enligt medlemsförteckningen i *Meddelanden!*), följt samfundets verksamhet med oavbrutet intresse. Han skriver att det alltid stått honom klart att ”samfundet haft och har en

utpräglat vetenskaplig motivering”. Martin Lamm påtalar i sitt intyg att samfundets publikationer ”betraktas som mönsterupplagor och äro oundgängliga för all forskning och undervisning”. Han avslutar med att samfundets verksamhet inte kan nedläggas eller beskäras utan ”menliga följder för all forskning i svensk litteratur”.³²

Troligtvis som en följd av att det vetenskapliga i samfundets verksamhet ifrågasatts beslöts på ett styrelsemöte den 25/11 1943 att styrelsen skulle göra ett principuttalande om att ”inga nykontrakterade editioner böra sättas igång utan att texten ombesörjes av *tvenne* utgivare, av vilka den ene filologiskt utbildad”.³³ Detta kan på mer nutida svenska kallas kvalitetssäkring.

I september 1944 var faran för nedläggning eller kraftig reduktion av verksamheten över, då Regeringsrätten fastställde Kamrarrättens utslag att samfundet i egenskap av vetenskapligt samfund borde vara frikallat från skyldigheter att erlagga skatt på inkomst och förmögenhet.³⁴

Ett exempel på samfundets styrelses syn på gränserna för samfundets verksamhet kan hittas i protokollet från ett styrelsemöte den 25 april 1931. Där framkommer att till styrelsen inkommit en skrivelse från tjänstemannen i Kungl. Järnvägsstyrelsen August Gynter ”med förslag till åtgärder för bevarande af det hus, numera Fiskaregatan n:o 3, hvari Stagnelius bodde under sin vistelse i Stockholm år 1815, och uppsättande af en minnestavla därå”. Gynter skriver att ”[d]enna minnestavla bör ju i icke ringa mån verka hindrande, när de stockholmska *vandalerna* med profithungriga blickar gå till attack mot nämnda byggnad i syfte att riva den och ”pryda” tomten med en sex våningars hyreskasern”.

Styrelsen fann dock att de åtgärder som Gynter efterlyste inte kunde betecknas som inom ramen för samfundets verksamhet.³⁵ Här är det ju uppenbart att styrelsen ansåg att samfundet sysslar med utgivningsverksamhet och inget annat. Samfundet ville inte bli förväxlat med en allmän intresseförening för svensk litteratur eller ett litterärt sällskap. Samtidigt fanns det, särskilt under de första årtiondena, olika åsikter om hur den textkritiska verksamheten skulle bedrivas mer praktiskt och i detalj.³⁶ Det gällde inte minst frågan om hur fullständig en ”fullständig” utgåva egentligen måste vara. På den ena kanten fanns t.ex. Ruben G:son Berg som menade att ”allt”

måste med, alltså även sådant som kunde uppfattas som oanständigt eller av alltför låg kvalitet.³⁷ På den andra fanns t.ex. Otto Sylwan som tyckte att en utgåva inte alltid måste vara så fullständig.³⁸

Men det är förstås en sak vilka frågor som dryftas och vilka beslut som fattas inom fyra väggar i en styrelse och en annan med vilka formuleringar allmänheten får kännedom om motiveringar för besluten. Sålunda tyckte Martin Lamm 1914 att det inte lämpade sig att i en promemoria kring samfundets utgivningsprinciper på ett alltför vagt, och enligt hans åsikt alltför subjektivt, vis deklarerar att vissa dikter uteslutits av anständighets- eller kvalitetsskäl. Lamm tyckte själv att det var helt i sin ordning att utesluta sådana dikter ur utgåvorna, men om det skulle nämnas att sådana uteslutningar gjorts ”måste det åtminstone antydast af hvilken drängaktig art dessa dikter varit och hur få, som eg. uteslutits”. Lamm skrev detta därför att det redan i Uppsala börjat gå ”rykten om uteslutningar hos Lucidor och väckt en del ilska hos medlemmar. Folk är lättretade på den punkten”. Lamm menade att det var viktigt att utåt och inför publiken ”framstå så vidhjärtad som möjligt både beträffande utrymmet och oanständigheterna. Annars får vi lätt recensenterna på halsen”.³⁹

Det var även annat än oanständigheter och låg litterär kvalitet som åtminstone vissa av styrelsens ledamöter ansåg att samfundet borde vaka över. När Hilma Borelius skulle ge ut Nordenflychts *Samlade skrifter* fann styrelsen det nödvändigt att se upp så att ingen feministisk agitation insmög sig i kommentaren. Detta påpekades efter att Oscar Wieselgren ”anklagat” Borelius för just sådan agitation, i hennes bok om Nordenflycht.⁴⁰ Och inte bara feministisk agitation ansågs kunna besudla en kommentar. Martin Lamm ilsknade till över en redaktörs alltför omfattande och yvig kommentar och utbrast: ”hur i Guds namn skall man kunna få honom att skriva vanlig kommentarstil istället för detta episka babbel!”⁴¹

Inledningsvis avfärdades också nystavning i kommentaren som icke önskvärd. Ett förslag från 1912 på nystavning i kommentaren avsågs – trots införd nystavningsreform i Sverige 1906 – eftersom medlemmarna befarades ogilla detta. Redan året därpå tilläts dock nystavning i kommentaren.⁴²

Det låter som om det i Sverige åtminstone på den tiden skulle

bli stor uppståndelse om samfundets utgåvor inte behagade recensenterna. Och så var det nog också, i samfundets barndom. Som Paula Henrikson påpekade i sitt anförande på Svenska Vitterhetssamfundets årsmöte 2005 fanns det i början av 1900-talet en offentlig och initierad diskussion om textkritiska principer som inte alls är fallet idag.⁴³ Ett exempel på det är en artikel av Oscar Wieselgren i *Stockholms Dagblad* den 7/12 1919. ”En absolut oundgänglig förutsättning för att allmänhetens intresse för våra äldre författare skall kunna väckas och hållas vid liv är [...] att dessa författare finnas tillgängliga i goda, korrekta upplagor”, skrev han, och beklagade bristen på textkritiska utgåvor av svenska författare. Litet längre fram i artikeln, och efter att ha påtalat de små ekonomiska anslag samfundet haft för sin verksamhet, skriver han: ”Att med dessa klena resurser ha kunnat åstadkomma så mycket som samfundet redan gjort måste betraktas som ett storverk, vilket skulle vara oförklarligt, om man icke visste att svensk vetenskap nästan av tradition är van att arbeta så godt som utan tanke på yttre avsättning”.

Ibland tycks tiden ha stått stilla. Visserligen är Reo-Autombilerna skrotade, tiden är för länge sedan förbi för revolutionära militärförbundet i Ryssland och Anders Zorn gör inte, åtminstone inte lekamligen, längre amerikanska kontinenten osäker. Men somligt av Svenska Vitterhetssamfundets verksamhet tycks vara tämligen likartat genom de snart ett hundra år samfundet existerat.

Men det är en ytlig betraktelse. Såväl bilar som revolutionära rörelser finns kvar, om än i annan skepnad än för 99 år sedan. Sparris äts fortfarande, om än kanske inte på samma sätt som på Hôtel Kronprinsens Bar. Anders Zorn hör, fortfarande, till en av Sveriges mest namnkunniga konstnärer. Och samfundets verksamhet har ända sedan starten präglats av en ständig förnyelse via återkommande diskussioner som rör kärnan i verksamheten, nämligen textkritisk utgivning och hur sådan ska bedrivas.

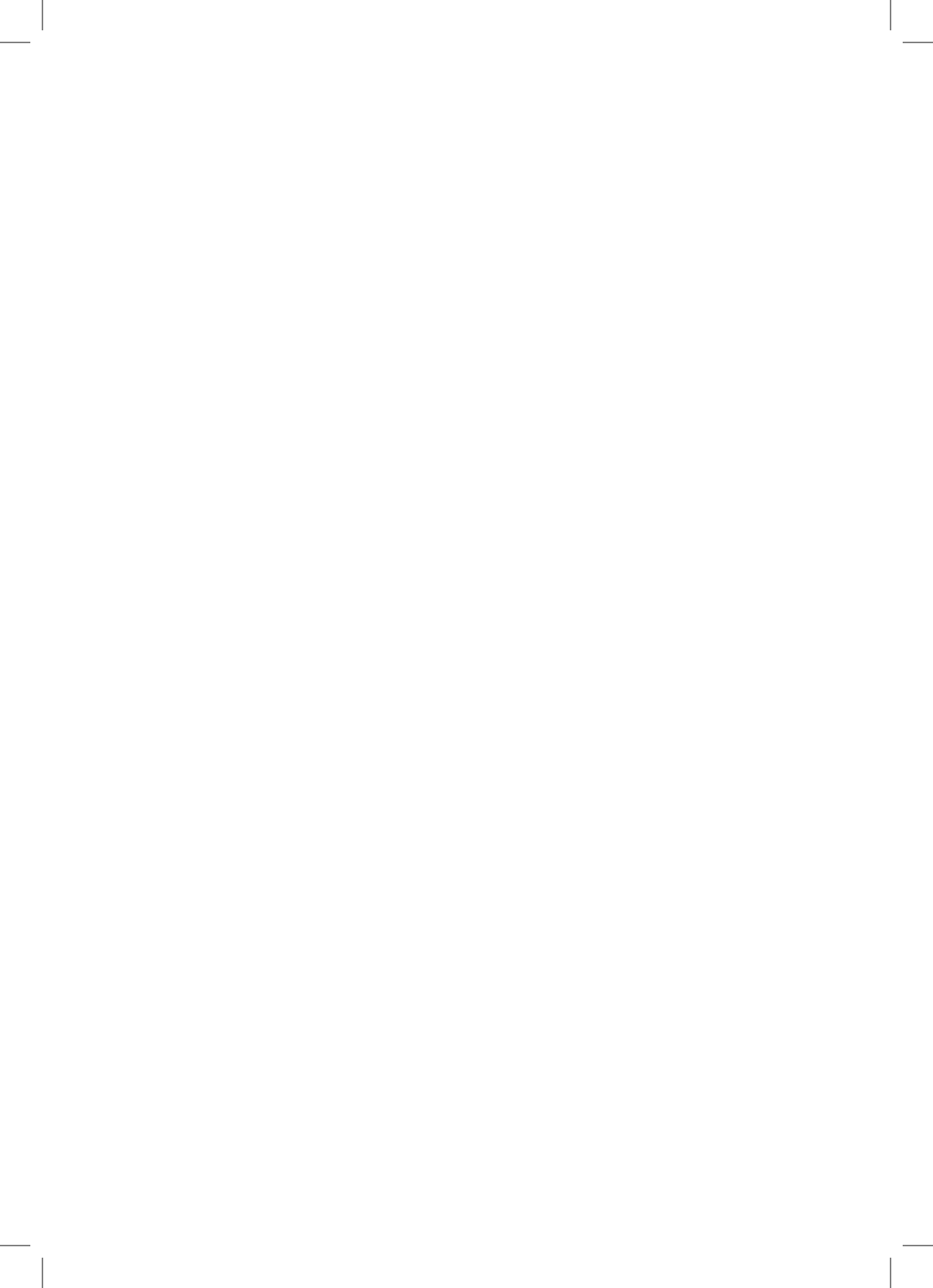
Noter

- 1 *Aftonbladet* 22/5 1907.
- 2 *Meddelanden från Svenska Vitterhetssamfundet* 1, citatet på s. 1. Se även Paula Henrikson, *Föreskrift och eftertanke. Att skriva riktlinjer för Svenska Vitterhetssamfundets utgivning*, Anförande vid Svenska Vitterhetssamfundets årsmöte den 25 maj [2005], Stockholm 2006, s. 3 f.
- 3 Jfr Tore Wretö, "Svenska Vitterhetssamfundet – i går, i dag, i morgon" i *Textkritik. Teori och praktik vid edering av litterära texter*, red. Barbro Ståhle Sjönell, Stockholm 1991, s. 79–89, s. 84.
- 4 Allan E. Sjöding, "Svenska Vitterhetssamfundet – ett sjuttiofemårsjubileum" i *Humanistisk forskning* 1975:2, s. 1–7, s. 1; Gunnar Svanfeldt, "Svenska Litteratursällskapet 1880–1980. II" i *Samlaren* 1980, s. 7–32, s. 10 f.
- 5 Brevet (odat.) i Svenska Vitterhetssamfundets (SVS) arkiv, kapsel VI 2b.
- 6 *Meddelanden från Svenska Vitterhetssamfundet* 1, s. 1 ff. Om grundandet av Svenska Vitterhetssamfundet se även Sjöding 1975 och Wretö 1991, s. 82 ff.
- 7 *Meddelanden från Svenska Vitterhetssamfundet* 66.
- 8 Se SVS:s arkiv, kapsel I.1.A. Protokoll I (1910–1939) och kapsel I.1.Ba. Protokoll II (1940–1974).
- 9 Sjöding 1975, s. 2 f.
- 10 Lars O. Lagerqvist & Ernst Nathorst-Böös, *Vad kostade det? Priser och löner från medeltid till våra dagar*, Stockholm 1993 [1984] s. 102.
- 11 Medlemsantal enligt *Meddelanden från Svenska Vitterhetssamfundet* 1. Citatet på s. 6.
- 12 Lagerqvist & Nathorst-Böös 1993, s. 102.
- 13 *Meddelanden från Svenska Vitterhetssamfundet* 1, s. 12 ff.
- 14 Jfr Per I. Gedin, *Litteraturen i verkligheten. Om bokmarknadens historia och framtid*, Andra bearbetade och utökade upplagan, Stockholm 1997, s. 12–64.
- 15 Uppgifterna om medlemsantal är hämtade från SVS:s verksamhetsberättelser för resp. år i SVS:s arkiv.
- 16 Lagerqvist & Nathorst-Böös 1993, s. 102.
- 17 *Meddelanden från Svenska Vitterhetssamfundet* 9, s. 2.
- 18 *Meddelanden från Svenska Vitterhetssamfundet* 49.
- 19 *Meddelanden från Svenska Vitterhetssamfundet* 68.
- 20 *Meddelanden från Svenska Vitterhetssamfundet* 1.
- 21 SVS:s arkiv, kapsel I.1.B.a. Protokoll II (1940–1974), styrelsemöte 8/12 1951.
- 22 Se *Meddelanden från Svenska Vitterhetssamfundet* passim. Grönblad var sekretre-rare 1910–1933.
- 23 *Meddelanden från Svenska Vitterhetssamfundet* 4, s. 1.

- 24 Kopia av skrivelsen till konungen, daterad 25/10 1912. SVS:s arkiv, kapsel V.
- 25 *Meddelanden från Svenska Vitterhetssamfundet* 5, s. 1. På www.hemnet.se utbjöds till försäljning den 8/5 2006 en tomt på Lidingö på 2 130 kvm för 8 000 000 kronor.
- 26 Historiska tal för KPI hittas på www.scb.se/templates/tableOrChart___33895.asp.
- 27 Statsanslaget sänktes första gången budgetåret 1923/24 till 2 000, 1933 sänktes det ytterligare till 1 000 kronor, 1940 till 800 och 1941 till 600 kronor (*Meddelanden från Svenska Vitterhetssamfundet* 14, 20, 27 och 28). Sedan började anslaget höjas och var 1945 och 1946 uppe på 2 000 kronor (*Meddelanden från Svenska Vitterhetssamfundet* 32 och 33).
- 28 *Meddelanden från Svenska Vitterhetssamfundet* 34 till 46.
- 29 Se verksamhetsberättelser i SVS:s arkiv. År 2005 erhöll samfundet 40 000 kronor i statligt finansierat bidrag via Statens kulturråd. Därtill kommer, för den ordinarie verksamheten, 500 000 från Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond i tryckningsbidrag samt även medel för utgivningsverksamheten från Jacob Wallenbergs Stiftelse och Björn Olof Asplunds minnesfond. Staten understödjer alltså, omräknat till dagens penningvärde, inte verksamheten lika frikostigt som inledningsvis men detta kompenseras åtminstone i viss mån av att Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond istället bistått med ekonomiska medel. Se verksamhetsberättelse för 2005 i SVS:s arkiv.
- 30 Om denna debatt, se även Sjöding 1975, s. 6.
- 31 SVS:s arkiv, kapsel I.I.B.a. Protokoll II (1940–1974), styrelsemöte 30/11 1942.
- 32 Dessa tre utkast och kopior finns i SVS:s arkiv, kapsel III.2–5.
- 33 SVS:s arkiv, kapsel I.I.B.a. Protokoll II (1940–1974).
- 34 SVS:s arkiv, kapsel I.I.B.a. Protokoll II (1940–1974), styrelsemöte 25/11 1944.
- 35 SVS:s arkiv, kapsel I.I.A. Protokoll I (1910–1939), styrelsemöte 25/4 1931 samt bilagda brev från August Gynter till SVS:s styrelse 3/4 och 7/4 1930.
- 36 Om detta se även Sjöding 1975, s. 3 ff; Wretö 1991, s. 84 ff; Barbro Ståhle Sjönell, "Svenska Vitterhetssamfundets grundregel och dess undantag" i *Vid texternas vägskaal. Textkritiska uppsatser*, red. Lars Burman & Barbro Ståhle Sjönell (Nordiskt Nätverk för Editionsfilologer. Skrifter. 1), s. 9–21; Henrikson 2006.
- 37 Jfr Henrikson 2006, s. 5.
- 38 Se SVS:s arkiv, kapsel VI.2.A6, Otto Sylwan till Carl Grönblad 8/6 och 13/6 1932.
- 39 SVS:s arkiv, kapsel I.I.A. Protokoll I (1910–1939), Martin Lamm i bilaga till protokoll för styrelsemöte 12/1 1914. Lamm citeras och refereras även av Sjöding 1975, s. 3 f. Om uteslutningar av anständighetsskäl, se även Wretö 1991, s. 85 och Henrikson 2006, s. 4 f.
- 40 Sjöding 1975, s. 4. Hilma Borelius *Hedvig Charlotta Nordenflycht* publicerades 1921.
- 41 Citerat efter Sjöding 1975, s. 4.
- 42 Sjöding 1975, s. 4.
- 43 Henrikson 2006, s. 9.

Anföranden vid Svenska Vitterhetssamfundets årsmöten

- 1995: Bernt Olsson, *Att ge ut 1600-talstexter* (tr. 1996)
- 1996: Torkel Stålmarch, *Att ge ut Jacob Wallenberg* (tr. 1997)
- 1997: Johan Svedjedal, *Almqvist på Internet. Om publicering av en textkritisk edition som digital hypertext* (tr. 1997)
- 1998: Per S. Ridderstad, *Textens ansikte i seklernas spegel. Om litterära texter och typografisk form* (tr. 1999)
- 1999: Örjan Lindberger, *Inblickar i en skrivares verkstad* (tr. 1999)
- 2000: Lars Burman, *Mäns och kvinnors skrivande. Om utgivning av tidiga 1800-talsromaner* (tr. 2000)
- 2001: Barbro Ståhle Sjönell, *Att ge ut noveller* (tr. 2001)
- 2002: Ingemar Rådberg, *Att etablera texten till Jacob Wallenbergs predikningar* (tr. 2003)
- 2003: Lillemor Santesson, *Philosophe – filosof – philosoph. En ortografisk resa i Leopolds dikter* (tr. 2003)
- 2004: Lars Huldén, *Den problematiske Runeberg* (tr. 2005)
- 2005: Paula Henrikson, *Föreskrift och eftertanke. Att skriva riktlinjer för Svenska Vitterhetssamfundets utgivning* (tr. 2006)
- 2006: Petra Söderlund, *Hundra år av vitterhet. Svenska Vitterhetssamfundets verksamhet och organisation* (tr. 2006)

sVs